

9. Білоусов Ю.В. Захист цивільних прав та інтересів: питання теорії, юрисдикції та завершеності / Ю.В. Білоусов // Актуальні проблеми держави і права. – 2004. – Вип. 23. – С. 41–45.
10. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3687-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 32 (зі змінами).
11. Про охорону прав на промислові зразки : Закон України від 15 грудня 1993 року № 3688-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 34 (зі змінами).
12. Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем : Закон України від 05 листопада 1997 р. № 621/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 8. – Ст. 28 (зі змінами).
13. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3689-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 7. – Ст. 36 (зі змінами).
14. Дозорцев В.А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации : сборник статей / В.А. Дозорцев // Исслед. центр частного права. – М. : Статут, 2005. – 416 с.
15. Шимон С.І. Право власності на майнові права: замітки до наукової дискусії / С.І. Шимон // Держава і право. – 2012. – Вип. 57. – С. 318–323.
16. Иванова Д.В. Свободное использование запатентованого изобретения / Иванова Д.В. // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2004. – № 4. – С. 81–86.
17. Чеговадзе Л.А. К вопросу о механизме перехода права (требования) / Л.А. Чеговадзе // Хозяйство и право. – 2002. – № 6. – С. 70–73.
18. Харьковская цивилистическая школа: объекты гражданских прав : монография / [Спасибо-Фатеева И.В., Крат В.И., Печеный О.П. и др.] ; под. общ. ред. И.В. Спасибо-Фатеевой. – Х. : Право, 2015. – 720 с.

УДК 347.4:001.89

ОСОБЛИВОСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДРЯДНИКА ЗА ПОРУШЕННЯ УМОВ ДОГОВОРУ ПІДРЯДУ НА ПРОВЕДЕННЯ ПОШУКОВИХ РОБІТ

THE PECULIARITIES OF LIABILITY OF A CONTRACTOR FOR THE BREACH OF A CONTRACT ON CARRYING OUT EXPLORATION WORKS

Гуцуляк В.К.,
аспірант

*Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф.Г. Бурчака
Національної академії правових наук України*

Статтю присвячено особливостям відповідальності підрядника за договором підряду на проведення пошукових робіт. Акцентується увага на класифікації видів порушень підрядником умов договору підряду на проведення пошукових робіт, можливості появи дефектів у результатах пошукових робіт через відсутність вивченості предмета дослідження, недостатності знань про досліджувану територію («новаторський ризик»). Встановлено, що довготриваюча можливість притягнення до цивільно-правової відповідальності підрядника свідчить про особливі умови відповідальності останнього за завдані збитки, викликані допущеними недоліками результату пошукових робіт.

Ключові слова: договір підряду на проведення пошукових робіт, цивільно-правова відповідальність, порушення договірних зобов'язань, безоплатне здійснення додаткових робіт, правові наслідки порушення зобов'язання.

Статья посвящена особенностям ответственности подрядчика по договору подряда на выполнение изыскательских работ. Акцентируется внимание на классификации видов нарушений подрядчиком условий договора подряда на выполнение изыскательских работ, возможности появления дефектов в результатах изыскательских работ из-за отсутствия изученности предмета исследования, недостаточности знаний об исследуемой территории («новаторский риск»). Установлено, что затянувшаяся возможность привлечения к гражданско-правовой ответственности подрядчика свидетельствует об особых условиях ответственности последнего за причиненные убытки, вызванные допущенными недостатками результата изыскательских работ.

Ключевые слова: договор подряда на выполнение изыскательских работ, гражданско-правовая ответственность, нарушение договорного обязательства, бесплатное осуществление дополнительных работ, правовые последствия нарушения обязательства.

The article is devoted to the peculiarities of liability under the contract the contractor to carry out search operations. Attention is focused on the classification of contractor breaches the contract award to conduct search operations, the possibility of the appearance of defects in the results of search operations due to lack of knowledge of the subject of research, lack of knowledge about the study area («pioneering risk»). Found that opportunity to bring civil liability of the contractor demonstrates the special conditions of its responsibility for damages caused by shortcomings result of search operations.

Key words: contract to carry out search operations, civil liability, breach of contractual obligations, free implementation of additional works, legal consequences of violating commitments.

Розпочинаючи аналіз особливих умов відповідальності підрядника за договором підяду на проведення пошукових робіт одразу ж зазначимо, що ми будемо відштовхуватися від поширеного в доктрині розуміння цивільно-правової відповідальності як передбаченого правовими нормами чи договірними положеннями обов'язку правопорушника зазнати певних несприятливих для нього наслідків [1, с. 124]. Цивільно-правова відповідальність підрядника за невиконання чи неналежне виконання умов досліджуваного нами договору підяду носить майновий характер, що проявляється у застосуванні до порушника додаткових майнових обтяжень, розмір яких, за загальним правилом, повинен відповідати розміру понесених кредитором збитків. Тобто договірна відповідальність проявляється у приєднанні до порушеного обов'язку додаткового обов'язку у такого порушника, за яким він позбавляється майнового блага, не отримуючи взамін іншої компенсації [2, с. 213–214].

У цивілістичній доктрині питання правової природи порушення договірної зобов'язання розглядається в контексті вчення про цивільно-правову відповідальність, її підстави та умови, при цьому вказується на те, що має місце цивільне правопорушення [3, с. 31]. Договірна відповідальність сторін у досліджуваних нами правовідносинах виникає за визначених підстав та умов. Підставою відповідальності підрядника за договором підяду на проведення пошукових робіт є порушення суб'єктивних прав замовника. Більше того, як слушно з цього приводу зазначається в юридичній літературі, договірна відповідальність ніколи не має однієї підстави, їх вимагається як мінімум дві: 1) існування договірної зобов'язання, формально дійсного і за сутності відповідного закону; 2) порушення такого зобов'язання, тобто невиконання або неналежне його виконання – за кількістю, якістю, строком тощо [4, с. 29].

У рамках договору підяду на проведення пошукових робіт порушення договору підрядником може полягати у невиконанні чи неналежному виконанні своїх зобов'язань, що закріплені безпосередньо у договорі, нормативно-правових актах, технічних нормах чи технічному завданні. Натомість порушення замовника полягає у неприйнятті результату робіт, несплаті підрядникові встановленої ціни, розголошенні відомостей, що містять таємницю без згоди підрядника, ненаданні передбачених договором чи законом послуг підрядникові тощо. Тобто відхилення сторін від належного виконання умов договору підяду на проведення пошукових робіт може проявлятися як у бездіяльності контрагентів, так і у вчиненні ними активних дій, які вони якраз і не повинні були вчиняти. Таким чином, під порушенням умов договору підяду на проведення пошукових робіт пропонуємо розуміти невиконання чи неналежне виконання сторонами умов договору, а також недотримання своїми діями чи/або бездіяльністю норм чинного законодавства України, звичаїв ділового обороту, що призводить до застосування до правопорушника цивільно-правової відповідальності.

Законодавець у ст. 610 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) виокремлює два види порушення договірної зобов'язання: невиконання та неналежне виконання договірних зобов'язань, не зазначаючи критеріїв для їх розмежування. На доктринальному рівні таке розмежування пропонується здійснювати виходячи з характеру порушення зобов'язання: при невиконанні відсутні будь-які ознаки виконання зобов'язання, його взагалі немає; при неналежному виконанні – зобов'язання виконане, проте з порушенням пред'явлених до нього вимог (умов щодо місця, часу, предмета тощо) [5, с. 38].

Зважаючи на вищенаведене, можемо виділити такі види порушень підрядником умов договору підяду на проведення пошукових робіт:

1) правопорушення, пов'язані із недодержанням підрядником вимог, що містяться у завданні та інших вихідних даних для проведення пошукових робіт (ч. 2 ст. 888 ЦК);

2) правопорушення, пов'язані із непогодженням результатів пошукових робіт із замовником, а в разі необхідності – з уповноваженими органами державної влади та органами місцевого самоврядування (п. 2 ч. 1 ст. 890 ЦК);

3) правопорушення, пов'язані із непереданням чи (або) простроченням передання замовникові результатів пошукових робіт (п. 3 ч. 1 ст. 890 ЦК);

4) правопорушення, пов'язані із переданням без згоди замовника результатів пошукових робіт іншим особам (п. 4 ч. 1 ст. 890 ЦК);

5) правопорушення, пов'язані із неповідомленням замовника про наявність у інших осіб права перешкодити або обмежити виконання наступних (проектних, будівельних тощо) робіт на основі переданих за договором результатів пошукових робіт (п. 5 ч. 1 ст. 890 ЦК);

6) правопорушення, пов'язані із ухиленням підрядника від участі у справі за позовом, пред'явленим до замовника іншою особою у зв'язку з недоліками результатів пошукових робіт (п. 6 ч. 1 ст. 889 ЦК).

Особливістю пошукових робіт є можливість появи дефектів у результатах пошукових робіт через відсутність вивченості предмета дослідження, недостатності знань про досліджувану територію тощо. Йдеться про так званий «новаторський ризик», присутній при проведенні пошукових робіт. В юридичній літературі з цього питання існує декілька позицій: від заперечення можливості покладення на підрядника відповідальності за ризик новизни в тих випадках, коли прийняті ним технічні рішення ґрунтуються на малодосліджених у практиці конструкціях і методах розрахунків [6, с. 73] до можливості покладання відповідальності за цей ризик [7, с. 78]. На нашу думку, доцільно прислухатися до другої позиції, адже регулювання діяльності підрядників шляхом введення технічних регламентів і подальше їх вдосконалення на законодавчому рівні при появі нових методів проведення пошукових робіт дозволить усунути можливі суперечки про характер ризику підрядника. На сьогодні оцінити застосування малодосліджених методів при прове-

дені пошукових робіт видається можливим на етапі проведення експертизи.

Особливістю регламентації цивільно-правової відповідальності підрядника за неналежне виконання своїх зобов'язань за договором підяду на проведення пошукових робіт є відсутність конкретних санкцій у чинному законодавстві України. Так, у § 4 гл. 61 ЦК України цивільно-правовій відповідальності присвячена лише одна стаття, що стосується питань відшкодування збитків виключно за недоліки, допущені підрядником при проведенні пошукових робіт.

Зі змісту ст. 891 ЦК України випливає, що особливістю відповідальності підрядника за договором на проведення пошукових робіт є те, що підрядник несе відповідальність після приймання-передачі результатів пошукових робіт за договором, у тому числі в ході будівництва, а так само в процесі експлуатації об'єкта, створеного на підставі даних пошукових робіт. При виявленні недоліків в результатах пошукових робіт підрядник на вимогу замовника зобов'язаний безоплатно здійснити необхідні додаткові пошукові роботи, а також відшкодувати замовнику завдані збитки, якщо законом або договором не встановлено інше. Тобто, як вбачається зі змісту цієї статті, законодавець по-іншому, у порівнянні із загальними положеннями про підряд, підходить до вирішення питання про відповідальність підрядника за досліджуваним нами договором. Основна відмінність тут вбачається у тому, що підрядник відповідає як за недоліки результату пошукових робіт, виявлені згодом у ході будівництва, так і в процесі експлуатації цього об'єкта у майбутньому.

Правова сутність цивільної відповідальності підрядника після виконання сторонами всіх взятих на себе за договором зобов'язань має подвійну природу. З одного боку, всі умови договору підрядником та замовником виконані, підписані акти виконаних робіт, результат переданий замовнику, проведена оплата, і зобов'язання сторін вважаються припиненими. З іншого боку, замовник або третя особа у випадку завдання їм шкоди з вини підрядника вправі звернутися до нього в будь-який час після припинення договору його виконанням. Звідси може виникнути питання про природу таких відносин, адже договірні відносини припинено, пройшло, наприклад, два роки і тут до підрядника звертаються треті особи чи сам замовник із вимогами про відшкодування збитків.

Наведені відносини, що можуть виникнути після припинення дії договору, в доктрині йменуються як постдоговірна відповідальність (*culpa post contractum finitum*). Одразу ж зазначимо, що зазначена конструкція є недостатньо дослідженою у вітчизняній цивільній. Натомість широкого поширення вона набула в європейських правових системах у відносинах щодо скасування договору дарування. Її суть зводиться до покладення на колишнього учасника договірних відносин додаткового обов'язку, який він повинен буде виконувати на користь свого колишнього контрагента протягом невизначеного періоду часу і в разі

його порушення він несе цивільно-правову відповідальність [8, с. 49].

Аналіз наведеного інституту постдоговірної відповідальності дозволяє дійти висновку про недоцільність його застосування до відносин відповідальності підрядника за договором підяду на проведення пошукових робіт, оскільки: а) у підрядника після завершення пошукових робіт та передавання їх результату не виникає якихось додаткових обов'язків, порушення яких може привести до застосування санкцій, адже передбачені ч. 1 ст. 891 ЦК недоліки, що можуть бути виявлені в ході будівництва об'єкта або в процесі його експлуатації, в будь-якому випадку виникли в результаті неналежного виконання підрядником взятих на себе зобов'язань; б) особлива природа постдоговірної відповідальності повинна визначати і специфіку заходів цивільно-правової відповідальності у випадку невиконання колишнім контрагентом додаткового обов'язку. Однак, як вбачається зі змісту ст. 891, як і гл. 61 ЦК України, щодо пошукових робіт така специфіка заходів цивільно-правової відповідальності у випадку невиконання колишнім контрагентом додаткового обов'язку не передбачається, адже закріплений в ч. 2 цієї ж статті обов'язок відшкодувати завдані збитки є загальною правовою санкцією.

Така довготриваюча можливість притягнення до цивільно-правової відповідальності підрядника дозволяє зробити висновок про особливі умови відповідальності останнього за завдані збитки, викликані допущеними недоліками результату пошукових робіт. Зважаючи на це, законодавець цілком доречно не передбачає випадків обмеження відповідальності підрядника за допущені недоліки, адже останні можуть призвести навіть до катастрофічних наслідків для життя і здоров'я населення, навколишнього природного середовища тощо.

Не позбавлена недоліків і сама ст. 891 ЦК України, у ч. 1 якої не зрозуміло, з яких причин спочатку зазначається про результат проектних робіт, і аж потім про самі пошукові роботи. Водночас далі в цій же частині законодавець вже оперує терміном результати пошукових робіт. Не позбавлена термінологічних недоліків і ч. 2 ст. 891 ЦК України, в якій зазначається, що у разі виявлення недоліків у проектно-кошторисній документації або в пошукових роботах підрядник на вимогу замовника зобов'язаний безоплатно переробити проектно-кошторисну документацію або здійснити необхідні додаткові пошукові роботи, а також відшкодувати завдані збитки, якщо інше не встановлено договором або законом.

Разом із тим, виникає й інше питання: наскільки доцільно безоплатне здійснення додаткових робіт відносити до правових наслідків порушення зобов'язання? Не секрет, що такий наслідок не передбачений у загальних положеннях про відповідальність за порушення зобов'язань. Водночас законодавець у ст. 611 ЦК України й не намагався надати вичерпний перелік таких наслідків, передбачивши лише деякі з них, інше залишивши на розсуд сторін.

Зважаючи, що суть цивільно-правової відповідальності полягає у покладенні на боржника певних обтяжень, що проявляються в додатковому обов'язку щодо стягнення збитків, сплати неустойки [9 с. 6], то безоплатне здійснення необхідних додаткових пошукових робіт, на нашу думку, не є додатковим обов'язком підрядника, оскільки тут йдеться про виконання останнім основного зобов'язання належним чином. Тому безоплатне здійснення необхідних додаткових пошукових робіт за досліджуваного договором підряду не слід розглядати як форму відповідальності. На підтвердження зробленого висновку доцільно навести точку зору І.С. Лукасевич-Крутник, яка щодо договору на проведення проектних робіт зазначає, що оскільки зобов'язання, відповідно до ст. 526 ЦК України, має виконуватись належним чином, а будь-який договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт спрямований на виконання таких робіт та отримання їх результатів без недоліків, то безоплатне перероблення проектно-кошторисної документації не є формою відповідальності та потребує виключення із ч. 2 ст. 891 ЦК України [10, с. 124–125].

Як і щодо ч. 1 ст. 889 ЦК України в ч. 2 прослідковується та ж непослідовність, а саме згадується про результат проектних робіт і просто пошукові роботи, а не їх результат. Недоліки проектно-кошторисної документації підрядник зобов'язується безоплатно переробити, водночас при виявленні недоліків у результатах пошукових робіт підрядник повинен провести необхідні додаткові пошукові роботи. Таке формулювання, на нашу думку, усуває можливість застосування сторонам інших способів виправлення недоліків.

Разом із тим, окремого закріплення у вищенаведеній статті ЦК України потребує питання відповідальності підрядника за порушення при проведенні пошукових робіт законодавчих вимог про охорону навколишнього природного середовища та про безпеку проведення пошукових робіт. На нашу думку, доцільно в межах § 4 гл. 61 ЦК України передбачити відповідальність підрядника за порушення зазначених вимог. Така доцільність аргументується хоча б тим, що характер пошукових робіт досить часто пов'язаний із безпосереднім вторгненням у природне середовище (вивчення геологічних розрізів, буріння пошукових свердловин, забір води тощо) або ж із діяльністю, пов'язаною з небезпечкою для оточуючих (вибухові роботи, підземне, підводне буріння тощо). Зважаючи на вищенаведене, вважаємо за доцільне доповнити ст. 891 ЦК України бланкетною нормою із закріплення відповідальності підрядника за порушення при виконанні пошукових робіт законодавчих вимог про охорону навколишнього природного середовища та про безпеку проведення пошукових робіт.

Зважаючи на це, вважаємо за доцільне редагувати ст. 891 ЦК України наступним чином:

«Стаття 891. Відповідальність підрядника за недоліки результатів пошукових та (або) проектних робіт:

1. Підрядник відповідає за недоліки результатів пошукових та (або) проектних робіт, включаючи недоліки, виявлені у ході будівництва, а також у процесі експлуатації об'єкта, створеного на основі результатів пошукових та (або) проектних робіт.

2. У разі виявлення недоліків у результатах пошукових та (або) проектних робіт підрядник на вимогу замовника зобов'язаний безоплатно виправити такі недоліки, а також відшкодувати завдані збитки, якщо інше не встановлено договором або законом.

3. За порушення вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища підрядник несе відповідальність відповідно до діючого законодавства».

Цікавим з приводу редагування ст. 891 ЦК України є досвід Республіки Казахстан. Так, у ЦК Республіки Казахстан схоже законодавче положення про особливості відповідальності підрядника за допущені недоліки у результатах пошукових робіт, виявлених згодом в ході будівництва, а також в процесі експлуатації об'єкта, закріплено у ст. 672 § 4 гл. 32 ЦК Республіки Казахстан. Разом із тим, зазначена стаття містить ч. 3 такого змісту: «Вимоги, що впливають з недоліків проектно-кошторисної документації, можуть бути пред'явлені особою, яка використовує проектну документацію, навіть якщо вона не була замовником щодо її виготовлення» [11]. На нашу думку, таке запозичення досвіду законодавця Республіки Казахстан не є доцільним тому, що третіми особами (забудовником, інвестором) можуть бути пред'явлені вимоги до замовника за недоліки, виявлені в результаті будівництва об'єкта. Далі замовник з'ясовує, чи викликані зазначені недоліки неякісним проведенням пошукових робіт та браку в їх результаті. У випадку виявлення таких недоліків у результатах пошукових робіт замовник зобов'язаний, виходячи з п. 6 ч. 1 ст. 889 ЦК України, залучити підрядника до участі у справі за позовом, пред'явленим до замовника іншою особою. У випадку доведеності в судовому процесі вини замовника перед третіми особами та задоволення їх вимог замовник може звернутися з регресною вимогою до підрядника за договором підряду на проведення пошукових робіт.

Цікавим у межах розгляду питання про особливості відповідальності підрядника є питання, пов'язане із можливістю компенсації моральної шкоди за порушення останнім умов договору. Одряду ж зазначимо, що нам не вдалось при аналізі матеріалів судової практики віднайти хоча б одного прикладу не те що задоволення таких вимог, а навіть звернень із такими позовними вимогами. Водночас це не означає можливість виникнення таких категорій справ у майбутньому.

Дослідження судової практики розгляду спорів, що виникають із договорів підряду, дозволило авторам колективної монографії «Теоретичні та практичні аспекти розгляду судами спорів, що виникають із договорів підряду» дійти висновку, що при розгляді справ у суді першої або апеляційної інстан-

ції порушення підрядних договірних зобов'язань може стати підставою для відшкодування моральної шкоди. При цьому підставою відповідальності є порушення договірної зобов'язання, а моральна шкода знаходить своє вираження у стражданнях, завданих фактом недотримання порушником умов договору та необхідності звернення до суду за захистом своїх прав [12, с. 194]. Однак Верховний Суд України у п. 2 постанови Пленуму «Про судову практику у справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 31 березня 1995 р. в редакції від 27 лютого 2009 р. судам рекомендує розглядати такі спори лише у випадках, коли право на таке відшкодування прямо передбачене Конституцією України або закріплене законодавством, яке встановлює відповідальність за заподіяння моральної шкоди. Натомість, слідуючи логіці законодавця (ст. 23 ЦК), можна зробити висновок, що він не забороняє учасникам досліджуваних нами правовідносин на власний розсуд врегулювати порядок відшкодування моральної шкоди у договорі підряду на проведення пошукових робіт. Тобто можемо констатувати, що аналіз законодавства і судової практики свідчить про неоднаковість підходів щодо компенсації моральної

шкоди у випадках порушення підрядних зобов'язань загалом та зобов'язань з проведення пошукових робіт зокрема.

Якщо брати до уваги європейську практику компенсації моральної шкоди у договірних зобов'язаннях загалом, то з цього приводу яскравим прикладом можливості такої компенсації у випадку порушення договірних зобов'язань є висновок Європейського Суду з прав людини у справі «Новоселецький проти України» від 22 лютого 2005 р. (п. 22, 76), де Європейський Суд з прав людини висловив здивування відхиленням позову національним судом про відшкодування моральної шкоди з посиланням на те, що відшкодування моральної шкоди у таких спорах законом не передбачене [13, с. 377].

Висновок. Отже, підсумовуючи вищевикладене, договірну відповідальність підрядника у зобов'язаннях з проведення пошукових робіт пропонуємо визначати через сукупність заходів впливу на нього, що проявляється у застосуванні до останнього додаткових обтяжень, пов'язаних із невиконанням чи/або неналежним виконанням ним умов договору, розмір яких відповідає розміру понесених замовником збитків та моральних страждань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Майданик Р.А. Цивільно-правова відповідальність / Р.А. Майданик // Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення / Колектив авторів, відп. ред. Ю.В. Баулін. – Донецьк: ПП «ВД «Кальміус»», 2013. – С. 124.
2. Пучковська І.Й. Основна функція видів забезпечення виконання зобов'язання – захисна / І.Й. Пучковська // Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства: матеріали міжнар. наук. – практ. конф., присвяч. 90-річчю з дня народження д-ра юрид. наук, проф. В. П. Маслова, 16 березня 2012 р. / [редкол.: В.І. Борисова (відп. ред.) та ін.]; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х.: Право, 2012. – С. 213–214.
3. Гришко О.С. Порушення договірної зобов'язання: поняття, види, правові наслідки: дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О. С. Гришко. – К., 2014. – С. 31.
4. Антимонов Б.С. Основания договорной ответственности социалистических организаций / Б.С. Антимонов. – М.: Юрид. лит., 1962. – С. 29.
5. Луць В.В. Сроки в гражданских правоотношениях / В.В. Луць // Правоведение. – 1989. – № 1. – С. 38.
6. Черняк М.Я. Роль и значение договора в выполнении семилетнего плана капитального строительства / М.Я. Черняк // Советское государство и право. – 1959. – № 8. – С. 73.
7. Басин Ю.Г. Договор подряда в капитальном строительстве / Ю.Г. Басин. – Алма-Ата: Наука, 1961. – С. 78.
8. Синавская М.С. Вопросы нарушения договора и его последствий в современном французском праве: настоящее положение дел, критика, проект реформы / М.С. Синавская // Вестник гражданского права. – 2008. – № 3. – С. 49.
9. Савицька А.М. Суть цивільно-правової відповідальності / А.М. Савицька // Юридична відповідальність (цивілістичні аспекти). За ред. к.ю.н., доц. Н.І. Титової. – Львів: «Вища школа», 1975. – С. 6.
10. Лукасевич-Крутник І.С. Договір підряду на проведення проектних та пошукових робіт: монографія / І.С. Лукасевич-Крутник. – Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка ТНЕУ», 2012. – С. 124–125.
11. Гражданский кодекс Республики Казахстан (особенная часть) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 09 апреля 2016 г.) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1013880#pos=1;-217.
12. Теоретичні та практичні аспекти розгляду судами спорів, що виникають із договорів підряду: монографія / За заг. ред. академіка НАПрН України В.В. Луця, наук. ред. А.Б. Гриняк. – К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2010. – С. 194.
13. Сиротенко С.Є. Про співвідношення норм Цивільного кодексу України та рішень Європейського Суду з прав людини у зобов'язаннях по компенсації моральної шкоди / С.Є. Сиротенко // матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті Василя Пилиповича Маслова «Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства», Харків, 25 лютого 2011 року. – Х.: Видавництво «Кроссруд», 2011. – С. 377.